

УДК 37:379.8

*Скорик Т. В.,
к. пед. н.,
доцент кафедри соціальної роботи
Чернігівського національного
технологічного університету*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ

У статті обґрунтовується концептуальна модель підготовки соціальних працівників до організації дозвілля клієнтів соціальної роботи: визначаються мета, завдання, принципи, зміст, компоненти та рівні готовності соціальних працівників до надання дозвіллевих послуг; визначаються мета, завдання, методи, форми та зміст дисципліни “Соціальна робота по організації дозвілля”, в процесі вивчення якої формуються знання, вміння та навички організації дозвілля; виділено функції соціального працівника та основні види соціальних послуг у сфері дозвілля.

***Ключові слова:** дозвілля, дозвіллева діяльність, соціальні послуги у сфері дозвілля, соціальний працівник.*

В статтє обосновывается концептуальная модель подготовки социальных работников к организации досуга клиентов социальной работы: раскрываются цель, задания, принципы, содержание, компоненты и уровни готовности социальных работников к оказанию услуг досуга; определяются цель, задания, формы, методы и содержание учебного предмета “Социальная работа по организации досуга”,

в процессе изучения которого студенты приобретают знания, умения и навыки организации досуга; определяются функции социального работника и основные виды социальных услуг в сфере досуга.

Ключевые слова: досуг, досуговая деятельность, социальные услуги в сфере досуга, социальный работник.

In this article it is justified conceptual model of social workers training to organize leisure of clients of social work: it is defined goals, tasks, principles, scope, components of preparedness and readiness of social workers in providing recreational services; it is defined goals, tasks, methods, forms and content of the course "Social work in leisure activities", during the learning of which it is formed knowledge, skills and habits of leisure activities organization; it is marked the main functions of the social worker in the field of leisure and basic social services in the field of entertainment.

Keywords: leisure, leisure activities, social services in the field of entertainment, social worker.

Постановка проблеми. Практика соціальної роботи досить різноманітна, бо зумовлена необхідністю використання різних підходів і технологій у процесі впливу на життєвий простір клієнта з метою його поліпшення. Основним завданням соціальної роботи є формування, здійснення й реабілітація життєвих сил людини, її індивідуальної та соціальної суб'єктності, що зачіпає й сферу вільного часу особистості. Раціональне використання вільного часу та змістовне проведення дозвілля сприяє формуванню духовності, фізичної досконалості, задовольняє інтереси й потреби людей у спілкуванні, сприяє творчому саморозвитку. Правильна організація дозвілля може пом'якшити соціальне напруження, навіть перевести його у більш безпечне русло. Саме тому культурно-дозвіллева діяльність займає одне з важливих місць у практиці соціальної роботи. Готовність соціального працівника до розроблення, апробації та впровадження в систему соціальних послуг технологій культурно-дозвіллевої діяльності постає як необхідний компонент його професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Питання підготовки соціальних педагогів до організації дозвілля дітей та молоді розглядають Т. Г. Кисельова, Ю. Д. Красильников, А. Й. Капська, І. О. Яворська та інші; загальні принципи та підходи до організації дозвілля визначено у роботах

В. М. Пічі, О. А. Дубасенюк, А. Ф. Воловик, В. А. Воловик; проблемам підготовки соціальних педагогів до анімаційної діяльності присвячені дослідження В. Бочарова, Б. Вульфова, Є. Мамбекова, С. Пашенко, Л. Сайкіна, І. Шульги та ін.; шляхи подолання депривації підлітків у культурно-дозвіллевій діяльності пропонує Л. Є. Просандеева; систему засобів формування творчості молодших школярів у дозвіллевій діяльності представили В. В. Салко, Е. М. Цибуля; організацію дозвілля різних категорій громадян у зарубіжних країнах розглядає І. Петрова.

Проте, більшість досліджень лише дотично розглядають особливості організації дозвілля клієнтів соціальної роботи та підготовку соціальних працівників до здійснення такого виду діяльності. Хоча у змісті фахової підготовки соціальних працівників важливе місце займає підготовка до організації змістовного, педагогічно доцільного дозвілля, яке можна розглядати як технологію соціальної роботи, що сприяє активізації творчого потенціалу клієнта, його соціалізації шляхом саморозкриття, самореалізації та самопомоги, що і визначає *актуальність даної теми*.

Мета статті – обґрунтувати теоретико-концептуальні засади підготовки соціальних працівників до організації дозвілля. *Завданнями статті* є: обґрунтувати концептуальну модель підготовки соціальних працівників до надання соціальних послуг у сфері дозвілля, а саме: розкрити педагогічні умови, форми, методи підготовки; визначити змістовий компонент формування знань, умінь і навичок; на основі виокремлених компонентів визначити рівні готовності майбутніх соціальних працівників до здійснення соціальних послуг у сфері дозвілля.

Основна частина. На сьогодні підготовку студентів факультету соціальної роботи ЧНТУ до організації дозвіллевої діяльності забезпечує засвоєння навчального курсу “Соціальна робота по організації дозвілля”. Мета навчальної дисципліни полягає у формуванні системи теоретичних знань і практичних умінь щодо організації дозвіллевої діяльності різних категорій клієнтів соціальної роботи.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Соціальна робота по організації дозвілля” є:

- 1) формування знань щодо змісту дозвіллевої діяльності;
- 2) формування теоретичних знань щодо особливостей дозвіллевої діяльності різних груп клієнтів соціальної роботи;
- 3) розвиток практичних навичок роботи соціального працівника-аніматора.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні знати:

- основні принципи, на яких базується дозвіллева діяльність;
- види та форми дозвіллевої діяльності;
- основні форми роботи по організації дозвілля для різних категорій громадян;
- завдання, функції та компетенцію культурних установ (палаців і будинків культури, будинків народної творчості, музейних комплексів, парків відпочинку, клубів за інтересами тощо);
- систему комплексних програм органів соціального захисту та соціальної роботи й органів місцевої виконавчої влади, громадських організацій щодо організації дозвілля.

У результаті вивчення означеної дисципліни студенти повинні вміти:

- розробляти і впроваджувати соціокультурні та соціально-освітні заходи;
- допомагати клієнтові реалізувати свої здібності в дозвіллевій діяльності;
- надавати практичні поради щодо організації вільного часу та відпочинку різним категоріям громадян;
- сприяти раціоналізації та гармонізації вільного часу і дозвілля клієнтів у цілому.

У процесі навчання застосовуються такі методи: лекція (проблемна, візуалізація, інтерактивна та інші), бесіда, дискусія, мозковий штурм, методи інтерактивного навчання (робота в парах, групах), ігрові та практичні методи навчання, проблемно-пошукові, методи моделювання та проектування.

Вивчення дисципліни передбачає такі форми роботи студентів, що сприяють формуванню практичних умінь у сфері дозвілля та розвивають творчі якості особистості: розробка дозвіллевих заходів (сценаріїв свят, концертів, акцій); написання рефератів, повідомлень; підготовка презентацій (діяльність молодіжних дозвіллевих організацій); план роботи культурно-дозвіллевого комплексу); підготовка вікторин, розробка ігортек; складання скарбнички ігор; виготовлення виробів декоративно-прикладного мистецтва; інсценізація та театралізація святкових заходів.

Структура дисципліни

Змістовий модуль 1. Соціальна сутність дозвілля

Тема 1. Предмет, значення та завдання курсу “Соціальна робота по організації дозвілля”.

Тема 2. Дозвілля та дозвіллева діяльність як галузь наукового знання.

Тема 3. Соціально-історичні особливості розвитку системи культурно-дозвіллевої діяльності.

Тема 4. Основні інститути дозвіллевої сфери.

Тема 5. Роль дозвілля у формуванні здорового способу життя.

Змістовий модуль 2. Мистецтво як засіб соціалізації особистості

Тема 6. Мистецтво як засіб розвитку та соціалізації особистості. Арт-терапія у соціальній роботі.

Тема 7. Технологія розвитку особистості засобами мистецтва слова.

Тема 8. Театральна діяльність у соціальній роботі.

Тема 9. Методика використання художньої діяльності у соціальній роботі.

Змістовий модуль 3. Методичні аспекти організації дозвіллевих заходів

Тема 10. Методика використання ігрових технік у соціальній роботі.

Тема 11. Методика організації різних форм дозвілля.

Тема 12. Методика написання сценарію та режисура дозвіллевих заходів.

Змістовий модуль 4. Організація дозвілля різних груп клієнтів соціальної роботи

Тема 13. Організація дозвілля підлітків і молоді.

Тема 14. Особливості організації дозвілля клієнтів з функціональними обмеженнями.

Тема 15. Основні напрямки культурно-дозвіллевої роботи з сім'ями.

Тема 16. Організація дозвілля людей похилого віку.

Володіння теорією та методикою організації дозвіллевої діяльності різних категорій клієнтів соціальної роботи сприятиме комплексному вирішенню проблем кожної особистості, більш ефективній орієнтації соціальної роботи на потреби клієнта та більш активному залученню клієнта до зміни своєї життєвої позиції та самоорганізації у вирішенні власних проблем.

У соціальній роботі можна виділити такі завдання дозвілля:

- активізація комунікативних зв'язків: заняття різними видами дозвіллевої діяльності створює можливість зустрічатися та спілкуватися з широким колом людей, знаходити нових друзів, отримувати нову інформацію;

- задоволення потреби у визнанні: завдяки хобі можна отримати репутацію знавця в тій чи іншій галузі, стати майстром своєї справи, надавати допомогу іншим;

- поліпшення та підтримка психофізичного стану: дозвілля сприяє оптимізації настрою, викликає позитивні емоції, знімає напругу, втому, а фізичні заняття поліпшують загальне самопочуття;

- збереження соціальної активності особистості: людина весь час підтримує соціальні контакти, набуває нового досвіду, передає власний, перебуває у постійній взаємодії з іншими людьми.

Зміст дозвіллевих послуг визначається потребами особистості, що відповідає рівням дозвіллевої діяльності [1, с. 469–468]. Це може бути:

- пасивне дозвілля, що має на меті відпочинок, відновлення фізичних і моральних сил людини: читання книжок, перегляд телепередач, слухання музики тощо;

- розважальне дозвілля, що сприяє створенню позитивного настрою, гармонізації внутрішнього стану, наповненню позитивними емоціями: ігрова діяльність, відвідування театрів, концертів, музеїв, розважальних програм, шоу, спортивних заходів тощо;

- пізнавальне дозвілля, спрямоване на розвиток особистості, збагачення її інтелектуальної та духовної сфер: заняття в гуртках, спілкування в хобі-групах, участь у освітніх програмах, інтелектуальних конкурсах тощо;

- творче дозвілля спрямоване на розвиток здібностей і розкриття творчого потенціалу особистості: творча діяльність у сфері мистецтва та техніки.

Культурно-дозвіллевою діяльністю займаються заклади й установи, що підпорядковуються органам освіти, культури, спорту, органам у справах сім'ї та молоді. Це клубні установи, театри, парки відпочинку, філармонійні центри тощо. Соціальний працівник має постійно контактувати з ними та залучати колективи до співпраці в організації різноманітних дозвіллевих заходів.

Залежно від обраної форми дозвілля соціальний працівник може розробляти проект її проведення одноосібно (бесіда, лекція, вікторина, диспут та інші) чи у співпраці з творчою групою (фестиваль, конкурс, вистава та ін.), до складу якої залучаються фахівці різноманітних соціальних інститутів, громадських організацій, дозвіллевих закладів тощо.

Можна виділити такі види послуг, що надаються соціальним працівником у сфері дозвілля:

- інформування клієнтів щодо проведення масових свят, видовищ, акцій, діяльності гуртків, секцій, клубів;

- організація дозвіллевих заходів для певної категорії клієнтів і залучення їх до проведення;

- підбір літератури для клієнтів (художньої, публіцистичної, науково-популярної);
- організація відвідування клієнтами музеїв, театрів, концертів тощо;
- організація туристичних походів, прогулянок, ігротек та ін.;
- допомога у виявленні здібностей клієнтів до певного виду дозвіллевої діяльності;
- сприяння розвитку творчого потенціалу клієнтів.

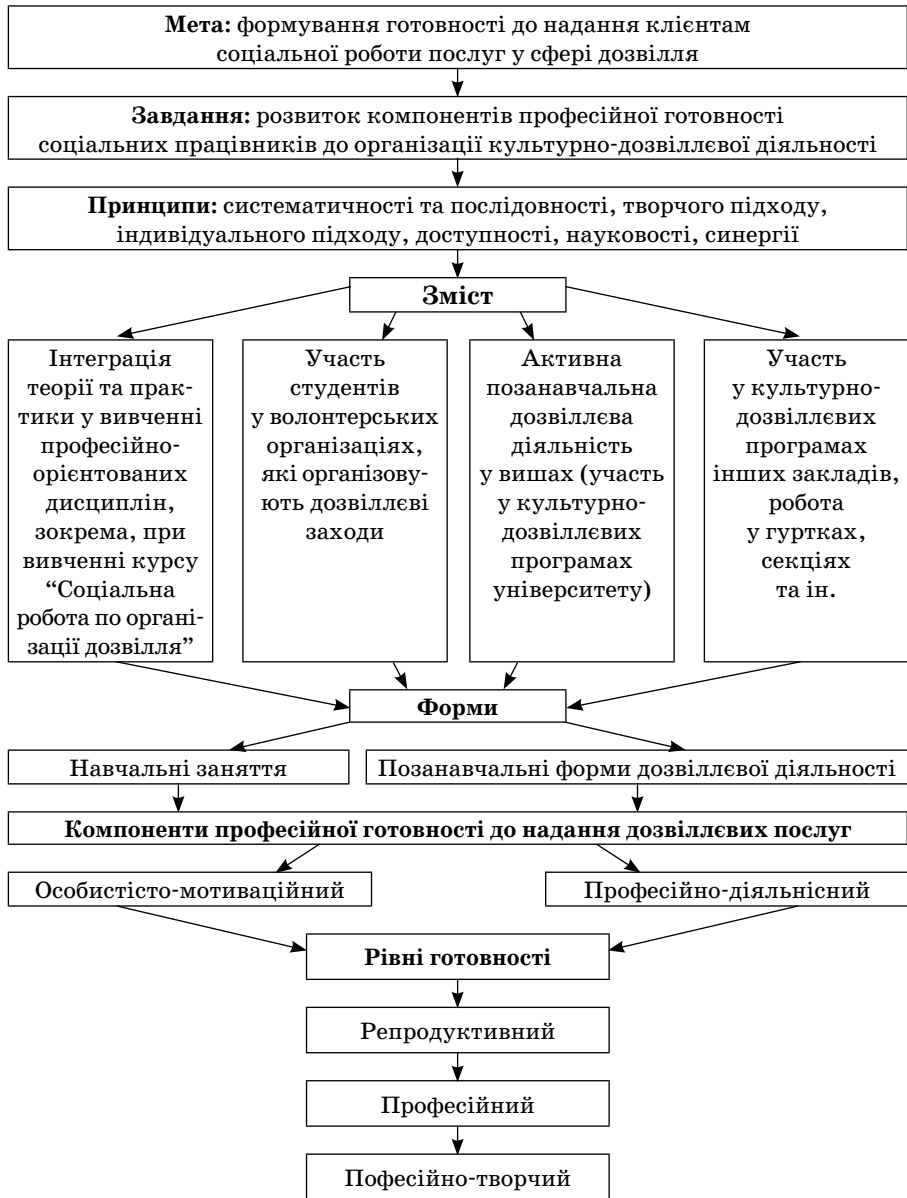
Отже, соціальний працівник у сфері дозвілля виконує функції: медіатора, фасилітатора, організатора, керівника, режисера-постановника, методиста. Належний рівень виконання зазначених функцій передбачає наявність таких професійних здібностей: організаторських, перцептивних, комунікативних, акторської майстерності, сугестивних, креативних, дослідницьких, аналітичних.

З огляду на вищезазначене, можна запропонувати концептуальну модель формування професійної готовності соціальних працівників до надання соціальних послуг у сфері дозвілля (рис. 1).

Особистісно-мотиваційний компонент готовності визначається особистісними нахилами та здібностями до такої діяльності (здібності означені вище), а також бажанням її здійснювати, отримувати задоволення від процесу та наснажувати інших. Професійно-діяльнісний компонент визначається отриманими знаннями та сформованими вміннями і навичками, що дозволяють ефективно застосовувати відповідні технології культурно-дозвіллевої діяльності.

Репродуктивний рівень готовності характеризується вміннями фахівця організувати відповідні види та форми культурно-дозвіллевої діяльності, тобто методичну готовність. Професійний рівень готовності передбачає здатність не тільки організувати відповідні заходи, а вибудовувати співпрацю з клієнтами у дозвіллі відповідно до їх інтересів та особистісних потреб, що дає можливість клієнтові вирішити проблеми без керівної участі соціального працівника. Професійно-творчий рівень – високий рівень професійної майстерності, що передбачає здатність захопити спільною творчою діяльністю клієнта, тим самим створивши умови для самореалізації клієнта у творчій діяльності.

Результатом моделювання є остаточне формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам послуг на належному рівні, що передбачає формування всіх компонентів готовності у процесі навчання та позанавчальної діяльності.

Рис. 1. Модель формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання послуг у сфері дозвілля

Процес формування професійної готовності студентів проходить декілька етапів. Нами виділено три основні етапи професійної підготовки до надання дозвіллевих послуг клієнтам: I – інформаційний (вивчення 1 та 2 змістових модулів); II – методичний (вивчення 3–4 змістових модулів:); III – практично-узагальнюючий (практика волонтерської діяльності; участь у організації та проведенні культурно-дозвіллевих заходів у вишах та соціальних установах різного рівня; особистісна дозвіллева діяльність на творчому рівні (участь у роботі гуртків, секцій, відвідування та проведення майстер-класів та інше)).

Перший етап дозволяє сформувати знання основ дозвіллезнавства, принципів, напрямів і організаційних форм дозвілля, особливостей дозвіллевого поведіння особистості у дозвіллевому середовищі. Студенти опановують також основи мистецтва: види, напрямки, особливості мистецької діяльності. Особлива увага приділяється активним методам навчання, поряд із аудиторними заняттями застосовуються такі форми, як навчальна екскурсія (зокрема, відвідування художнього музею, перегляд театральних вистав, концертних програм і святкових заходів), а також студентам пропонується освоєння технік декоративно-прикладного мистецтва у процесі відвідування майстер-класів (техніки квілінгу, ліплення із солоного тіста, батік та інші).

Другий етап характеризується засвоєнням студентами певних зразків різних форм організації дозвілля. Студенти моделюють різноманітні дозвіллеві форми, орієнтуючись на інтереси різних категорій клієнтів соціальної роботи, опрацьовують методи організації ігрової діяльності, вчать писати сценарії різних заходів, оволодівають навичками роботи сценариста. Саме на цьому етапі в роботу вводиться практикум у різних соціальних установах: студенти беруть участь у театралізованих постановках до свят. Серед таких установ ми виділяємо центри територіального обслуговування громадян, будинки-інтернати для інвалідів, громадські організації, будинки для матері та дитини. На цьому етапі особлива увага звертається на вироблення навичок акторської майстерності, ораторських навичок, методичної творчості та навичок написання сценаріїв.

На третьому етапі, який проходить вже після засвоєння навчального курсу “Соціальна робота по організації дозвілля”, відбувається виокремлення групи з-поміж студентів, які мають схильність і вмотивоване бажання займатися саме анімаційною діяльністю у практиці соціальної роботи. Цей рівень характеризується як практично-узагальнюючий, оскільки на цьому етапі студенти вже мають знання

та навички культурно-дозвіллевої діяльності і застосовують їх у волонтерській роботі, проведенні різноманітних дозвіллевих заходів для студентів вишів і в соціальних установах. Вони мають змогу бути організаторами даних заходів, співорганізаторами та активними учасниками, а також виявляють інтерес до творчого наповнення власної дозвіллевої діяльності.

Висновки. Ми вважаємо, що розроблена нами модель формування готовності соціальних працівників до надання соціальних послуг у сфері дозвілля є конкретною програмою підготовки студентів і формування однієї зі складових професійної компетентності. У результаті впровадження розробленої моделі майбутні соціальні працівники оволодіють необхідними вміннями та навичками щодо надання соціальних послуг у сфері дозвілля, які мають бути постійними з метою профілактики негативних явищ і поживлення в цілому соціального життя суспільства.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є обґрунтування необхідності підготовки соціальних працівників-аніматорів як організаторів дозвілля клієнтів соціальної роботи, що може бути виділено окремою спеціалізацією підготовки соціальних працівників.

Література:

1. Соціальна педагогіка : підручник. – 4-те вид. виправ. та доп. / за ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.